

تحلیل تزیینات معماری عمارت مسعودیه در تهران عصر قاجار*

چکیده

باغ-عمارت مسعودیه، از مجموعه بناهای تاریخی دوره قاجار به دستور مسعود میرزا ظل السلطان، به سرکاری رضاقلی خان سراج‌المک، در میدان بهارستان تهران بنا شده و از تزییناتی همچون آجرکاری، گچ‌بری، مقرنس‌کاری، کاشی‌کاری، آینه‌کاری، حجاری، تزیینات چوبی، فلزی و نقاشی دیواری بهره برده است. پژوهش حاضر با هدف چپستی فرم و نقش در آرایه‌های معماری به‌کاررفته در مجموعه و شناخت عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن، در پی پاسخی مناسب برای این پرسش است که فرم و نقش در آرایه‌های معماری به‌کاررفته در مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه در تهران دوره قاجار چیست؟ و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن کدام است؟ رویکرد کلی در پژوهش حاضر، کیفی و به‌لحاظ هدف، کاربردی و بر اساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی و تاریخی بوده است. در تحلیل از رویکرد آیکنولوژی بهره برده و شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی است. یافته‌ها بیان‌گر آن است که بیشترین تزیینات مجموعه حجاری، گچ‌بری، کاشی‌کاری، آجرکاری و تزیینات چوبی بوده و تزیینات مقرنس‌کاری، آینه‌کاری، فلزکاری و نقاشی دیواری نیز به‌ترتیب سهم کمتری در تزیین بناهای مجموعه را دارند. در تزیینات بناهای مجموعه، افزون بر الگوهای نئوکلاسیک اروپایی، از الگوهای اسلامی و همچنین برخی نقش‌مایه‌های ایران باستان استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی: مسعود میرزا ظل السلطان، عمارت مسعودیه، تزیینات معماری، هنر قاجار.

*این مقاله، برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حدیثه پرکم، با عنوان «گونه‌شناسی تزیینات وابسته به معماری مجموعه عمارت مسعودیه در تهران عصر قاجار» است.

حدیثه پرکم

دانشجوی کارشناسی ارشد صنایع دستی، دانشکده هنر، دانشگاه سوره، تهران، ایران.
h.parkam1398@gmail.com

علیرضا شیخی

دانشیار گروه صنایع دستی، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران، ایران، نویسنده مسئول.
a.sheikhi@art.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۸-۱۲-۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۰۶-۰۳-۱۴۰۲

1-DOI: 10.22051/PGR.2023.43159.1204

مقدمه

در تاریخ هنر معماری، دوره قاجار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا در این دوره برای نخستین بار، شیوه‌های معماری غربی به همراه شاخصه‌های گوناگون آن‌ها وارد سبک‌های معماری و تزیینات آن شد. یکی از نمودهای بارز این جریان، تغییرات موجود در سبک‌های به کار گرفته‌شده در باغ-عمارت‌های تهران است که همگی با وجود تعلق به یک دوره تاریخی، از فضا سازی و سبک‌های معماری گوناگونی برخوردارند. از جمله باغ-عمارت‌های شاخص در تهران، مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه است که هم‌اکنون دارای وضعیت مناسب‌تری نسبت به دیگر باغ-عمارت‌ها بوده و در بردارنده مدارک و اسناد تاریخی جامع‌تری است. بر اساس شواهد تاکنون گونه‌شناسی مَدَوْن و جامعی در ارتباط با آرایه‌های معماری مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه انجام نشده و لزوم پژوهش بیشتر در این زمینه و بررسی بصری و گونه‌های مختلف تزیینی، در معماری این بنا احساس می‌شود. پژوهش حاضر با هدف چپستی فرم و نقش در آرایه‌های معماری به‌کاررفته در مجموعه و شناخت عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن، در پی پاسخی مناسب برای این پرسش است که فرم و نقش در آرایه‌های معماری به‌کاررفته در مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه در تهران دوره قاجار چیست؟ و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن کدام است؟

پیشینه پژوهش

در زمینه تزیینات معماری دوره قاجار، طاهره سلیمی و حسن عزیزی (۱۳۹۸)، در مقاله «تأثیر فرنگی‌مآبی (گلفرنگ‌ها)، بر تزیینات معماری و قالی‌کاشان»، که در نشریه جلوه هنر به چاپ رسیده است، نقش گلفرنگ را در زمینه‌های هنری همچون نقاشی، کتاب‌آرایی، کاشی‌کاری و گچ‌بری و همچنین قالی‌کاشان در عصر قاجار، مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های این پژوهش، بیان‌گر آن است که در دسته‌بندی طرح و نقش قالی ایران، نقش گلفرنگ، به‌عنوان یکی از طرح‌های نوزده‌گانه به شمار می‌آید که در دوره قاجار، وارد فرش کاشان شده و در ابتدا به صورت تلفیقی، با نقوش سنتی مورد استفاده قرار گرفته است. الهه پنجه‌باشی و بهناز خامه‌چیان (۱۳۹۹)، در مقاله «مطالعه تصویری دیوارنگاره‌های خانه بروجردی‌های کاشان در دوره قاجار»، که در نشریه پژوهشنامه گرافیک و نقاشی به چاپ رسیده است، نقوش دیوارنگاری و نقاشی‌های موجود در تالار شاهنشین خانه بروجردی‌های کاشان را مورد بررسی قرار داده‌اند. در نهایت، آن‌ها به این

نتیجه رسیدند که، نقاشی‌های تالار شاهنشین، افزون بر نقش کارکردی و تزیینی، الفاء‌کننده پیام‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز بوده، و نقش‌های انسانی، حیوانی و گیاهی، معماری و اشیاء در این شاه نشین، الهام‌گرفته از اسطوره‌ها و افسانه‌های ایرانی است. پژوهش‌های مرتبط با عمارت مسعودیه عمدتاً به مباحث معماری پرداخته‌اند و کمتر به تزیینات معماری توجه شده است. آقای میبیدی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «کتیبه‌های نستعلیق عمارت مسعودیه و بررسی انتساب آن‌ها به زرین قلم»، به خوانش متون کتیبه‌ها و شناخت کتیبه‌نگاران این آثار و مقایسه تطبیقی با دیگر آثار این هنرمندان پرداخته‌اند. نیلوفر علی‌پور (۱۳۹۰) در مقاله «مطالعه طرح اُرسی‌های کاخ‌های قاجاری تهران»، طرح اُرسی‌های کاخ‌های قاجاری تهران را با رویکرد به اُرسی‌های عمارت شمس‌العماره در کاخ گلستان، عمارت مسعودیه و کاخ صاحب قرانیه، مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. فاطمه محمدی (۱۳۹۸) در پایان نامه کارشناسی ارشد «فن‌شناسی و آسیب‌شناسی مصالح تزیینات گچ‌بری نمای دیوان‌خانه عمارت مسعودیه تهران با رویکرد حفاظت‌محور» به مطالعه، بررسی و شناسایی مصالح تزیینات گچ‌بری نمای دیوان‌خانه، و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از آن‌ها، پرداخته است. نقطه عطف مقاله حاضر گونه‌شناسی تزیینات وابسته به معماری در این مجموعه بوده که تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است.

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر ماهیت و روش توصیفی-تاریخی است و مطالب به‌صورت مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام گرفته است. جامعه آماری و مطالعاتی، همه تزیینات به‌کاررفته در بناهای تاریخی موجود در مجموعه باغ-عمارت مسعودیه است که با توجه به پژوهش‌های میدانی شناسایی شده‌اند. در بخش تحلیل، از رویکرد آیکونولوژی بهره گرفته شده است. آیکونولوژی در حقیقت یک شبه‌آنالیز فرمی است و موضوع اولیه یا طبیعی را در بردارد و از طریق بررسی نقش‌مایه‌ها و فرم‌های نابی که حامل معانی اولیه و طبیعی هستند، موضوعات واقعی و بیانی را از یکدیگر شناسایی می‌کند. چهارچوب نظری پژوهش بر اساس رویکرد اروین پانوفسکی به خوانش تصاویر و تحلیل و تفسیر آثار، طی سه مرحله توصیف پیش آیکونوگرافی، تحلیل آیکونوگرافی و تفسیر آیکونولوژی به انجام رسیده است. بر این اساس، در ارائه یافته‌های پژوهش، ابتدا پس از توصیف (پیش آیکونوگرافی) و ارائه تصاویر تزیینات

به روشی شفاف از «موضوع در مقابل ساختار» صحبت می‌کنیم، منظورمان عمدتاً موضوع ثانویه یا قراردادی است، یعنی جهان مضامین یا مفاهیم ویژه‌ای که در داستان‌ها و تمثیل‌ها نمایان می‌شوند، در مقابل موضوع طبیعی یا اولیه سرباز می‌زند (پانوفسکی، ۱۳۹۳: ۶۵). شرط لازم برای تحلیل در این مرحله، آشنایی پژوهش‌گر با موضوعات و مفاهیم تمثیلی است که از راه منابع ادبی یا سنت شفاهی منتقل می‌شود؛ در حقیقت این مرحله به تحلیل وابستگی میان نقوش و فرم‌ها و محتوای ادبی می‌پردازد (Hasenmueller, 1987: 291).

مرتب‌ه سوم تفسیر آیکونوگرافی است که از ۱۹۹۵م. پانوفسکی آن را مرحله تفسیر آیکونولوژی نامید که معنای ذاتی یا محتوا را دربر دارد، یا به بیان دیگر در پی شناسایی ارزش‌های نمادین پنهان‌شده در آثار هنری است (عبدی، ۱۳۹۰: ۳۳). «سطح سوم به معنای ذاتی یا درونی تصویر می‌پردازد و زمان و مکان آفرینش تصویر و فرهنگ رایج در آن زمان و مکان و خواست‌های پشتیبان‌ها را در نظر می‌گیرد. این سطح داده‌های منابع گوناگون را با هم می‌آمیزد و بُن‌مایه‌های فرهنگی، متن‌های معاصر در دسترس، متن‌های انتقال یافته از فرهنگ‌های گذشته، پیشینه‌های هنری و این‌گونه امور را در بر می‌گیرد» (آدامز، ۱۳۸۸: ۵۲).

معماری گوناگون مجموعه مسعودیه در جدول‌های جداگانه، در مرحله دوم (تحلیل آیکونوگرافی) به شناسایی تزیینات و معرفی نقوش به‌کاررفته در آن‌ها و جایگاه تزیینات مورد اشاره در فرهنگ ایرانی مورد بحث قرار گرفته‌است. در گام نهایی نیز، به تفسیر نقوش به‌کاررفته در تزیینات مورد نظر، بر اساس تأثیرپذیری از سه اصل مهم تأثیر فرنگ بر هنر ایرانی، ملی‌گرایی و هنر ملی ایرانی-اسلامی پرداخته شده‌است.

مبانی نظری آیکونولوژی

آیکونولوژی در حقیقت یک شبه‌آنالیز فرمی است و موضوع اولیه یا طبیعی را در بردارد و به‌وسیله بررسی نقش‌مایه‌ها و فرم‌های نابی که دربرگیرنده معانی اولیه و طبیعی هستند، موضوعات واقعی و بیانی را از یک‌دیگر شناسایی می‌کند (عبدی، ۱۳۹۰: ۳۲-۳۳). مرتبه دوم یا تحلیل آیکونوگرافی به معرفی موضوع اثر، داستان‌ها و شخصیت‌های حاضر در آن می‌پردازد. این تحلیل شناختی است که مخاطب نسبت به موضوعات یا مفاهیم ویژه منتقل‌شده از راه منابع ادبی، مذهبی یا سنت‌های شفاهی، به دست می‌آورد (پانوفسکی، ۱۳۹۶: ۴۴). در این مرتبه از معنا، برخلاف مرتبه نخست، هنگامی که در یک اثر هنری

شکل ۲: خیابان‌های دسترسی به عمارت مسعودیه در نقشه جدید شهر تهران، ۱۴۰۰، (URL 1)

شکل ۱: پلان اصلی عمارت مسعودیه، ۱۴۰۰ (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه
 در عصر قاجار هنرمندان بسیاری به اروپا سفر می‌کنند. از این رو، می‌توان آن را سرآغاز تقابل سنت و مدرنیته دانست. «در طول تاریخ پادشاهان تلاش خود را کرده‌اند تا قدرت خود را در قالب عمارت‌های با شکوه خود با تزیینات داخلی و خارجی نفیس به نمایش بگذارند» (اعظمی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲). براساس شواهد، در طول تاریخ معماری ایران، همواره میان باغ و معماری ارتباط بسیار تنگاتنگی وجود داشته‌است. از جمله باغ‌ها و عمارت‌های واقع در محله دولت تهران (دارالخلافه ناصری)، باغ-عمارت تاریخی مسعودیه، واقع در ضلع غربی باغ نظامیه و جنوب جلوخان باغ نگارستان (میدان بهارستان فعلی) است که از شمال مجموعه، شامل سردر کالسکه‌رو و عمارت‌های سردر پیاده، حیاط خلوت، مشیرالملکی، سیدجواد، سفره‌خانه و دیوان‌خانه می‌شود (تصویر ۱). «آن‌چه امروز تحت عنوان باغ-عمارت مسعودیه باقی مانده و بیش از ۷۵ سال در تملک وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ سابق) بود، در واقع مشتمل بر نیمه غربی مجموعه، یعنی زمینی بالغ بر ۱/۵ هکتار مساحت است. این عرصه به خیابان اکباتان (معروف به درب مسعودیه) از شمال (شمال غربی)، به خیابان ملت (ظل السلطان، پست‌خانه) از غرب، و بناهای ایجادشده در عرصه حیاط و اندرون در شرق، و بناهای ایجادشده در اراضی باغ وقفی در جنوب، محدود می‌شود» (آقایی‌میبدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۲). (تصویر ۲)

گرایش به غرب در میان حکومت شاهان قاجار، تأثیر چشمگیری بر همه جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و حتی هنری جامعه ایران نهاد که فصل جدیدی از هنر ایران آغاز شد. گرایش ایران به غرب، سبب ایجاد دگرگونی فرهنگی-انتقادی شد، از آن پس ایران با دو فرهنگ سنتی-ایرانی و فرهنگ مدرن روبه‌رو شد که فرهنگ سنتی-ایرانی، فرهنگی خودمانی و پیوندخورده با تاریخ ایران بود و فرهنگ مدرن، که متعلق به مردم ایران نبود. روشنفکران ایرانی و طرفداران فرهنگ سنتی با عنوان ملی‌گرایان در جامعه، برای حفظ و نگهداری فرهنگ ایران باستان، شروع به بیان تعریفی از آیین و رسومات و داستان‌های تاریخی باقی‌مانده از ایران باستان کردند که تأثیر چشمگیری بر فرهنگ و هنر این دوره نهاد. نوع دیگری از هویت ایرانی که در این زمان شکل گرفت و مطرح شد، تلفیق هویت ملی با هویت دینی بود که می‌توان گفت همان هویت ایرانی-اسلامی است. هنگامی سخن از فرهنگ و هنر جامعه به میان می‌آید، به این معنا خواهد بود که بر کلیت و شئون آن جامعه، در ابعاد گوناگون تأثیر می‌گذارد و به یاری هویت فرهنگی یک جامعه است که دریافتی روشن از هنر آن جامعه به دست می‌آید.

تزیینات معماری در مجموعه تاریخی مسعودیه

جدول ۱: دسته‌بندی تزیینات معماری در مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نوع تزیین	محل کاربری تزیین	مضمون و محتوا	تکنیک	نوع نقش
۱	آجرکاری	نمای بیرونی بنای سردر کالسکه‌رو و نمای بیرونی عمارت سیدجواد	تزیین ستون نماها و نمای برونی بنا	آجرقالبی و تراش و قواره‌های	هندسی
۲	کاشی‌کاری	نمای بیرونی اغلب عمارت‌های	کتیبه‌های معرف مجموعه و تابلوهایی از کاشی با مضمون نقوش اساطیری و صحنه شکارگاه و گل‌دان و پرندگان و طرح غلامان و ملازمان آماده به خدمت	کاشی هفت رنگ	گیاهی انسانی حیوانی هندسی

گیاهی هندسی	لمبه کوبی و منبت، معرق، خاتم کاری و چنددَری‌ها	کتیبه‌های چوبی با اشعاری در مدح سلطان و بنا، سقف و دَر و پنجره‌های چوبی از جنس چوب چنار، پنجره‌های ارسی با شیشه‌های رنگی	سقف‌های چوبی، نرده‌های چوبی داخل تالار اصلی عمارت دیوان‌خانه، دَرها و پنجره چوبی تمام عمارت‌ها	تزیینات چوبی	۳
گیاهی انسانی هندسی	کَلوخی و بَرهشته	فرشته بال‌دار، گل و گلدان، گل لندنی، برگ‌کنگری، مقرنس‌های گچی	نمای اصلی عمارت‌ها، داخل ایوان‌ها، گلوبی دیوار و سقف اتاق‌ها، سَر دَر ورودی تالارها و دیوارهای نمای حیاط‌ها	گچ‌بری	۴
هندسی	لانه زنبوری و معلق و جلوآمده	اشکال منظم هندسی	نمای بیرونی برخی از دیوارها و سقف هشتمی ورودی دَر اصلی عمارت سَر دَر پیاده	مقرنس کاری	۵
گیاهی انسانی	نقش بَرجسته	طرح غلامان و ملازمان آماده به خدمت، پایه ستون‌ها و دیوارهای تمام عمارت‌ها	ستون‌های سنگی ورودی عمارت دیوان‌خانه و اِزاره‌های سنگی	حجاری	۶
هندسی گیاهی خطاطی	نقاشی پشت شیشه	نقوش ختایی و اشعار گونگون در مدح سلطان و بنا	بالای دیوار ایوان شرقی عمارت مشیرالملکی و گلوبی دیوار و سقف تالار اصلی عمارت دیوان‌خانه	آینه کاری	۷
گیاهی	رنگ جسمی	تکرار قرینه نقوش اسلیمی و ختایی	دیوار نورگیر تالار اصلی دیوان‌خانه	نقاشی دیواری	۸
هندسی انتزاعی	اتصال قطعات فلزی	نقوش هندسی پُر تراکم و نقوش انتزاعی بسیار ساده	سقف تالار اصلی لبه شیروانی سقف عمارت دیوان‌خانه وسید جوادی	تزیینات فلزی	۹

یافته‌ها

بررسی تزیینات معماری در مجموعه تاریخی مسعودیه

آجرکاری

این مجموعه به تزیینات آجرکاری با طرح و نقش هندسی و تکنیک‌های آجرتزیینی قالبی و تراش و آجر قواره‌ای آراسته شده است. (جدول ۲)

تزیینات آجرکاری، به‌عنوان گونه‌ای از هنر ملی ایرانی - اسلامی موجود در مجموعه مسعودیه، بسیار اندک بوده و اغلب در قالب قاب‌های تزیینی در

سطح دیوارها، ستون‌ها و ستون نماهای به‌کاررفته در بناهای سَر دَر کالسکه‌رو، حیاط عمارت خلوت و حیاط عمارت سیدجوادی (از طرف حیاط عمارت دیوان‌خانه) و دیوار الحاقی میان حیاط سید جوادی و حیاط عمارت دیوان‌خانه، با نقش‌های هندسی و روش و تکنیک قالبی اجرا شده است. بیشترین سهم تزیینات آجرکاری اجرا شده در مجموعه، متعلق به دیوار نمای بیرونی سَر دَر کالسکه‌رو است که، با نقش‌های هندسی و به‌صورت قاب‌های تزیینی و پوششی منظم در سطح دیوار، اجرا شده است.

جدول ۳: تزیینات کاشی کاری عمارت تاریخی مسعودیه (منبع، نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	نوع نقش	تکنیک
۱	سَر دَرِ کالسکه‌رو	دیوار نمای بیرونی	تزیین فضای پایین فلس ماهی و اطراف قوس‌های جناغی و قاب‌های مستطیل	سینه باز	قابلی
۲				شش کشیده (شش طولانی)	
۳ ۴ ۵				اشکال هندسی	
۶				چلیپا	
۷				شش طولانی	
۸	عمارت‌های سیدجوادی، حیاط خلوت، دیوان‌خانه	دیوار شرقی	تزیین لچکی بالای طاق‌های جناغی قاب‌های گچ‌بری و ۳ دَری‌های طبقه همکف	حصیری	قابلی خفته راسته
۹	دیوار الحاقی میان حیاط سید جوادی و حیاط عمارت دیوان‌خانه	قسمت فوقانی طاق جناغی دیوار	تزیین لچکی بالای طاق جناغی شکل		
۱۰	عمارت‌های سیدجوادی، سَر دَرِ پیاده، حیاط خلوت و دیوار الحاقی میان حیاط سید جوادی و حیاط دیوان‌خانه	نمای بیرونی دیوار	ستون نمای تزیینی		
۱۱	سَر دَرِ کالسکه‌رو و پیاده، حیاط خلوت، مشیرالملکی، سیدجوادی، دیوان‌خانه	بالای دیوارهای بناهای قدیمی	تزیین سراسری بالای دیوار	فلس ماهی	قابلی
۱۲	عمارت‌های حیاط خلوت، مشیرالملکی و سیدجوادی	پنجره‌های زیر زمین	تنظیم نور و تهویه هوای داخل بنا	هندسی (چلیپا)	قابلی پنجره مشبک
تصاویر ۱-۷ از سمت راست					
تصاویر ۸-۱۲ از سمت راست					

کاشی کاری

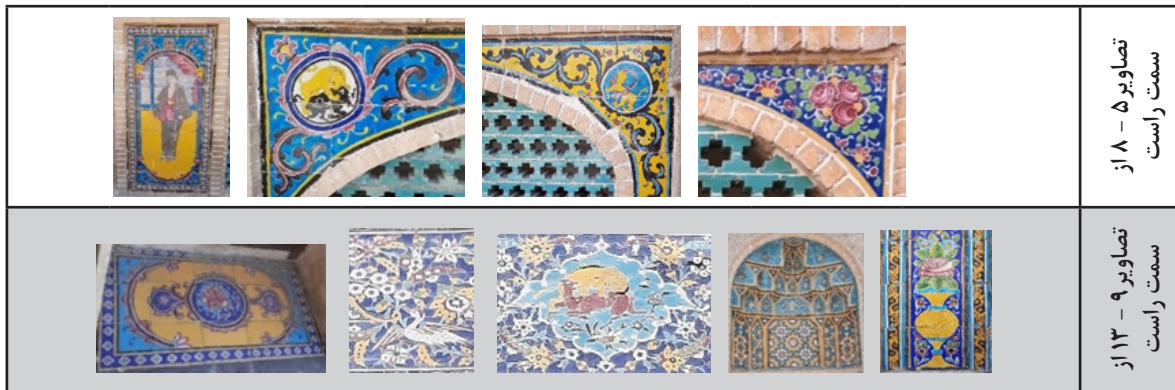
تزیینات کاشی کاری افزون بر قاب‌ها در متن نمای بناها، همچنین به صورت کفپوش طاقچه‌های محل قرارگیری درهای چوبی و پنجره‌های آرسی اجرا شده است (جدول ۳).

«شاخص‌ترین عنصر تزیینی در معماری اسلامی ایران، کاشی است و تقریباً از اوایل دوره ایلخانی، کمتر بنایی را می‌توان یافت که در آن تزیینات کاشی

استفاده نشده باشد» (مکی‌نژاد، ۱۳۸۷: ۹۸). تزیینات کاشی کاری به کاررفته در مجموعه مسعودیه، اغلب در قالب کتیبه‌هایی با خط نستعلیق در سردر بناها و قاب‌های تزیینی واحدی متشکل از نقوش سنتی (اسلیمی و ختایی)، نقوش انسانی، حیوانی، هندسی و اساطیری (ایران باستان) هستند که عموماً در دیوارنماهای اصلی بناها، لچکی‌های بالای سردرهای ورودی اصلی، لچکی‌های بالای پنجره‌های مشبک

جدول ۳: تزیینات کاشی کاری عمارت تاریخی مسعودیه (منبع، نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	نوع نقش	تکنیک																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
۱	عمارت سردر پیاده	دیوار نمای اصلی	لچکی‌های طاق جناغی مقرنس کاری شده اجراء قرینه در دو سوی بنا	گیاهی - حیوانی (نقش اساطیری شیر و خورشید)	کاشی رنگ هفت رنگ																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
				لچکی‌های طاق جناغی سکوی دوم		گیاهی																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
		دیوار نمای اصلی (طبقه دوم بنا)	قاب تزیینی بیضی شکل قسمت تحتانی پنجره‌های چوبی طبقه دوم - قرینه در دو سوی بنا	گیاهی - حیوانی (صحنه شکار شیر و بز کوهی)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۲	عمارت مشیرالملکی	نمای اصلی ضلع شمالی	لچکی‌های بالای قوس جناغی شکل پنجره‌های چوبی طبقه دوم - قرینه در دو سوی بنا	هندسی	کاشی معقلی																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
۳				۴																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۵	عمارت سید جوادی	نمای اصلی ضلع شمالی	لچکی‌های بالای قوس جناغی پنجره مشبک کوچک و بزرگ	گیاهی	کاشی رنگ هفت رنگ																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
۶				۷																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۸	سردر کالسخه‌رو	نمای بیرونی دیوار	قاب تزیینی - اجراء قرینه در دو سوی بنا	گیاهی - حیوانی (نقش اساطیری نبرد شیر و گاو)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۹				۱۰																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۱۱				۱۲																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۱۲				۱۳																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۱۳				۱۴																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸		۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۶	۱۰۷	۱۰۸	۱۰۹	۱۱۰	۱۱۱	۱۱۲	۱۱۳	۱۱۴	۱۱۵	۱۱۶	۱۱۷	۱۱۸	۱۱۹	۱۲۰	۱۲۱	۱۲۲	۱۲۳	۱۲۴	۱۲۵	۱۲۶	۱۲۷	۱۲۸	۱۲۹	۱۳۰	۱۳۱	۱۳۲	۱۳۳	۱۳۴	۱۳۵	۱۳۶	۱۳۷	۱۳۸	۱۳۹	۱۴۰	۱۴۱	۱۴۲	۱۴۳	۱۴۴	۱۴۵	۱۴۶	۱۴۷	۱۴۸	۱۴۹	۱۵۰	۱۵۱	۱۵۲	۱۵۳	۱۵۴	۱۵۵	۱۵۶	۱۵۷	۱۵۸	۱۵۹	۱۶۰	۱۶۱	۱۶۲	۱۶۳	۱۶۴	۱۶۵	۱۶۶	۱۶۷	۱۶۸	۱۶۹	۱۷۰	۱۷۱	۱۷۲	۱۷۳	۱۷۴	۱۷۵	۱۷۶	۱۷۷	۱۷۸	۱۷۹	۱۸۰	۱۸۱	۱۸۲	۱۸۳	۱۸۴	۱۸۵	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۸	۱۸۹	۱۹۰	۱۹۱	۱۹۲	۱۹۳	۱۹۴	۱۹۵	۱۹۶	۱۹۷	۱۹۸	۱۹۹	۲۰۰	۲۰۱	۲۰۲	۲۰۳	۲۰۴	۲۰۵	۲۰۶	۲۰۷	۲۰۸	۲۰۹	۲۱۰	۲۱۱	۲۱۲	۲۱۳	۲۱۴	۲۱۵	۲۱۶	۲۱۷	۲۱۸	۲۱۹	۲۲۰	۲۲۱	۲۲۲	۲۲۳	۲۲۴	۲۲۵	۲۲۶	۲۲۷	۲۲۸	۲۲۹	۲۳۰	۲۳۱	۲۳۲	۲۳۳	۲۳۴	۲۳۵	۲۳۶	۲۳۷	۲۳۸	۲۳۹	۲۴۰	۲۴۱	۲۴۲	۲۴۳	۲۴۴	۲۴۵	۲۴۶	۲۴۷	۲۴۸	۲۴۹	۲۵۰	۲۵۱	۲۵۲	۲۵۳	۲۵۴	۲۵۵	۲۵۶	۲۵۷	۲۵۸	۲۵۹	۲۶۰	۲۶۱	۲۶۲	۲۶۳	۲۶۴	۲۶۵	۲۶۶	۲۶۷	۲۶۸	۲۶۹	۲۷۰	۲۷۱	۲۷۲	۲۷۳	۲۷۴	۲۷۵	۲۷۶	۲۷۷	۲۷۸	۲۷۹	۲۸۰	۲۸۱	۲۸۲	۲۸۳	۲۸۴	۲۸۵	۲۸۶	۲۸۷	۲۸۸	۲۸۹	۲۹۰	۲۹۱	۲۹۲	۲۹۳	۲۹۴	۲۹۵	۲۹۶	۲۹۷	۲۹۸	۲۹۹	۳۰۰	۳۰۱	۳۰۲	۳۰۳	۳۰۴	۳۰۵	۳۰۶	۳۰۷	۳۰۸	۳۰۹	۳۱۰	۳۱۱	۳۱۲	۳۱۳	۳۱۴	۳۱۵	۳۱۶	۳۱۷	۳۱۸	۳۱۹	۳۲۰	۳۲۱	۳۲۲	۳۲۳	۳۲۴	۳۲۵	۳۲۶	۳۲۷	۳۲۸	۳۲۹	۳۳۰	۳۳۱	۳۳۲	۳۳۳	۳۳۴	۳۳۵	۳۳۶	۳۳۷	۳۳۸	۳۳۹	۳۴۰	۳۴۱	۳۴۲	۳۴۳	۳۴۴	۳۴۵	۳۴۶	۳۴۷	۳۴۸	۳۴۹	۳۵۰	۳۵۱	۳۵۲	۳۵۳	۳۵۴	۳۵۵	۳۵۶	۳۵۷	۳۵۸	۳۵۹	۳۶۰	۳۶۱	۳۶۲	۳۶۳	۳۶۴	۳۶۵	۳۶۶	۳۶۷	۳۶۸	۳۶۹	۳۷۰	۳۷۱	۳۷۲	۳۷۳	۳۷۴	۳۷۵	۳۷۶	۳۷۷	۳۷۸	۳۷۹	۳۸۰	۳۸۱	۳۸۲	۳۸۳	۳۸۴	۳۸۵	۳۸۶	۳۸۷	۳۸۸	۳۸۹	۳۹۰	۳۹۱	۳۹۲	۳۹۳	۳۹۴	۳۹۵	۳۹۶	۳۹۷	۳۹۸	۳۹۹	۴۰۰	۴۰۱	۴۰۲	۴۰۳	۴۰۴	۴۰۵	۴۰۶	۴۰۷	۴۰۸	۴۰۹	۴۱۰	۴۱۱	۴۱۲	۴۱۳	۴۱۴	۴۱۵	۴۱۶	۴۱۷	۴۱۸	۴۱۹	۴۲۰	۴۲۱	۴۲۲	۴۲۳	۴۲۴	۴۲۵	۴۲۶	۴۲۷	۴۲۸	۴۲۹	۴۳۰	۴۳۱	۴۳۲	۴۳۳	۴۳۴	۴۳۵	۴۳۶	۴۳۷	۴۳۸	۴۳۹	۴۴۰	۴۴۱	۴۴۲	۴۴۳	۴۴۴	۴۴۵	۴۴۶	۴۴۷	۴۴۸	۴۴۹	۴۵۰	۴۵۱	۴۵۲	۴۵۳	۴۵۴	۴۵۵	۴۵۶	۴۵۷	۴۵۸	۴۵۹	۴۶۰	۴۶۱	۴۶۲	۴۶۳	۴۶۴	۴۶۵	۴۶۶	۴۶۷	۴۶۸	۴۶۹	۴۷۰	۴۷۱	۴۷۲	۴۷۳	۴۷۴	۴۷۵	۴۷۶	۴۷۷	۴۷۸	۴۷۹	۴۸۰	۴۸۱	۴۸۲	۴۸۳	۴۸۴	۴۸۵	۴۸۶	۴۸۷	۴۸۸	۴۸۹	۴۹۰	۴۹۱	۴۹۲	۴۹۳	۴۹۴	۴۹۵	۴۹۶	۴۹۷	۴۹۸	۴۹۹	۵۰۰	۵۰۱	۵۰۲	۵۰۳	۵۰۴	۵۰۵	۵۰۶	۵۰۷	۵۰۸	۵۰۹	۵۱۰	۵۱۱	۵۱۲	۵۱۳	۵۱۴	۵۱۵	۵۱۶	۵۱۷	۵۱۸	۵۱۹	۵۲۰	۵۲۱	۵۲۲	۵۲۳	۵۲۴	۵۲۵	۵۲۶	۵۲۷	۵۲۸	۵۲۹	۵۳۰	۵۳۱	۵۳۲	۵۳۳	۵۳۴	۵۳۵	۵۳۶	۵۳۷	۵۳۸	۵۳۹	۵۴۰	۵۴۱	۵۴۲	۵۴۳	۵۴۴	۵۴۵	۵۴۶	۵۴۷	۵۴۸	۵۴۹	۵۵۰	۵۵۱	۵۵۲	۵۵۳	۵۵۴	۵۵۵	۵۵۶	۵۵۷	۵۵۸	۵۵۹	۵۶۰	۵۶۱	۵۶۲	۵۶۳	۵۶۴	۵۶۵	۵۶۶	۵۶۷	۵۶۸	۵۶۹	۵۷۰	۵۷۱	۵۷۲	۵۷۳	۵۷۴	۵۷۵	۵۷۶	۵۷۷	۵۷۸	۵۷۹	۵۸۰	۵۸۱	۵۸۲	۵۸۳	۵۸۴	۵۸۵	۵۸۶	۵۸۷	۵۸۸	۵۸۹	۵۹۰	۵۹۱	۵۹۲	۵۹۳	۵۹۴	۵۹۵	۵۹۶	۵۹۷	۵۹۸	۵۹۹	۶۰۰	۶۰۱	۶۰۲	۶۰۳	۶۰۴	۶۰۵	۶۰۶	۶۰۷	۶۰۸	۶۰۹	۶۱۰	۶۱۱	۶۱۲	۶۱۳	۶۱۴	۶۱۵	۶۱۶	۶۱۷	۶۱۸	۶۱۹	۶۲۰	۶۲۱	۶۲۲	۶۲۳	۶۲۴	۶۲۵	۶۲۶	۶۲۷	۶۲۸	۶۲۹	۶۳۰	۶۳۱	۶۳۲	۶۳۳	۶۳۴	۶۳۵	۶۳۶	۶۳۷	۶۳۸	۶۳۹	۶۴۰	۶۴۱	۶۴۲	۶۴۳	۶۴۴	۶۴۵	۶۴۶	۶۴۷	۶۴۸	۶۴۹	۶۵۰	۶۵۱	۶۵۲	۶۵۳	۶۵۴	۶۵۵	۶۵۶	۶۵۷	۶۵۸	۶۵۹	۶۶۰	۶۶۱	۶۶۲	۶۶۳	۶۶۴	۶۶۵	۶۶۶	۶۶۷	۶۶۸	۶۶۹	۶۷۰	۶۷۱	۶۷۲	۶۷۳	۶۷۴	۶۷۵	۶۷۶	۶۷۷	۶۷۸	۶۷۹	۶۸۰	۶۸۱	۶۸۲	۶۸۳	۶۸۴	۶۸۵	۶۸۶	۶۸۷	۶۸۸	۶۸۹	۶۹۰	۶۹۱	۶۹۲	۶۹۳	۶۹۴	۶۹۵	۶۹۶	۶۹۷	۶۹۸	۶۹۹	۷۰۰	۷۰۱	۷۰۲	۷۰۳	۷۰۴	۷۰۵	۷۰۶	۷۰۷	۷۰۸	۷۰۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰	۷۶۱	۷۶۲	۷۶۳	۷۶۴	۷۶۵	۷۶۶	۷۶۷	۷۶۸	۷۶۹	۷۷۰	۷۷۱	۷۷۲	۷۷۳	۷۷۴	۷۷۵	۷۷۶	۷۷۷	۷۷۸	۷۷۹	۷۸۰	۷۸۱	۷۸۲	۷۸۳	۷۸۴	۷۸۵	۷۸۶	۷۸۷	۷۸۸	۷۸۹	۷۹۰	۷۹۱	۷۹۲	۷۹۳	۷۹۴	۷۹۵	۷۹۶	۷۹۷	۷۹۸	۷۹۹	۸۰۰	۸۰۱	۸۰۲	۸۰۳	۸۰۴	۸۰۵	۸۰۶	۸۰۷	۸۰۸	۸۰۹	۸۱۰	۸۱۱	۸۱۲	۸۱۳	۸۱۴	۸۱۵	۸۱۶	۸۱۷	۸۱۸	۸۱۹	۸۲۰	۸۲۱	۸۲۲	۸۲۳	۸۲۴	۸۲۵	۸۲۶	۸۲۷	۸۲۸	۸۲۹	۸۳۰	۸۳۱	۸۳۲	۸۳۳	۸۳۴	۸۳۵	۸۳۶	۸۳۷	۸۳۸	۸۳۹	۸۴۰	۸۴۱	۸۴۲	۸۴۳	۸۴۴	۸۴۵	۸۴۶	۸۴۷	۸۴۸	۸۴۹	۸۵۰	۸۵۱	۸۵۲	۸۵۳	۸۵۴	۸۵۵	۸۵۶	۸۵۷	۸۵۸	۸۵۹	۸۶۰	۸۶۱	۸۶۲	۸۶۳	۸۶۴	۸۶۵	۸۶۶	۸۶۷	۸۶۸	۸۶۹	۸۷۰	۸۷۱	۸۷۲	۸۷۳	۸۷۴	۸۷۵	۸۷۶	۸۷۷	۸۷۸	۸۷۹	۸۸۰	۸۸۱	۸۸۲	۸۸۳	۸۸۴	۸۸۵	۸۸۶	۸۸۷	۸۸۸	۸۸۹	۸۹۰	۸۹۱	۸۹۲	۸۹۳	۸۹۴	۸۹۵	۸۹۶	۸۹۷	۸۹۸	۸۹۹	۹۰۰	۹۰۱	۹۰۲	۹۰۳	۹۰۴	۹۰۵	۹۰۶	۹۰۷	۹۰۸	۹۰۹	۹۱۰	۹۱۱	۹۱۲	۹۱۳	۹۱۴	۹۱۵	۹۱۶	۹۱۷	۹۱۸	۹۱۹	۹۲۰	۹۲۱	۹۲۲	۹۲۳	۹۲۴	۹۲۵	۹۲۶	۹۲۷	۹۲۸	۹۲۹	۹۳۰	۹۳۱	۹۳۲	۹۳۳	۹۳۴	۹۳۵	۹۳۶	۹۳۷	۹۳۸	۹۳۹	۹۴۰	۹۴۱	۹۴۲	۹۴۳	۹۴۴	۹۴۵	۹۴۶	۹۴۷

تزیینات گچ‌بری نیز، یکی از مهم‌ترین تزیینات معماری به‌کاررفته در این مجموعه به‌شمار می‌آید که تأثیر بسیار چشمگیری از هنرهای غربی و فرنگی در آن‌ها دیده می‌شود، که اغلب در سطح وسیعی در نماسازی‌های خارجی بناها، سنتوری‌ها و بالای پنجره‌ها، سردرهای اصلی بنا، ستون‌ها و نیم ستون‌های تزیینی دو طرف پنجره‌ها، ایوان‌ها و بالکن‌ها، سرستون‌ها و همچنین در قسمت‌های داخلی بنا، همچون سقف‌ها، گلویی دیوارها و پیش‌بخاری‌ها (شومینه‌های گچی)، با روش و تکنیک کلوخی (چدنی) و برهشته اجرا شده‌است. طرح و نقش به‌کاررفته در تزیینات گچ‌بری مورد اشاره، نقش فرشته بال‌دار، گل‌های فرنگی، گل‌های زنبق، برگ‌کنگری، غنچه‌ها، برگ‌ها و گل‌های ختایی، ریشه‌های گل و نقش گلدان هستند که گاهی با رنگ‌هایی همچون سبز روشن، آبی روشن، نارنجی، گلبهی، زرد، بنفش و خاکستری، رنگ‌آمیزی شده‌اند. استاد غلامحسین حاجیان‌پور، در فاصله زمانی بین سال‌های ۱۳۸۲، ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷، در مجموعه تاریخی به‌کار مرمت بخش‌هایی از تزیینات گچ‌بری مجموعه پرداخته‌اند. گروه مرمتی آقای رنجبر، پس از گروه استاد حاجیان‌پور برای استحکام‌بخشی از سیلیکون استفاده کرده‌اند.

زیرزمین بناها و کفی طاقچه‌های پنجره‌های چوبی ارس‌ها به‌کار رفته‌اند و با رنگ‌های لاجوردی، قرمز، بنفش، سبز، فیروزه‌ای، زرد، سیاه، بادمجانی، اکلیلی و مانند آن رنگ‌آمیزی شده و با روش و تکنیک کاشی هفت رنگ اجرا شده‌است. دو نمونه بسیار ساده‌ای از تزیینات کاشی‌کاری مورد نظر، در سطح دیوار نمای اصلی طبقه دوم عمارت سردر پیاده به‌کار رفته که با کاشی‌های مربع شکل کوچک، به‌صورت یک در میان (نقش شطرنجی)، در کنار قالب‌های آجری ساده بدون نقش قرار گرفته و با روش و تکنیک کاشی معقلی اجرا شده‌است. از جمله بناهای شاه‌نشین دوره قاجار، «عمارت شمس‌العماره، یکی از بناهای مرتفع و شاخص تهران قدیم است که ناصرالدین شاه پس از سفر به اروپا تمایل پیدا کرد که ساختمان بلندی نظیر بناهای فرنگ در پایتخت بسازد تا از بالای آن خود و زنانش بتوانند منظره شهر و دورنمای اطراف را تماشا کنند» (رضایی‌انور، ۱۳۹۹: ۱۱۸).

گچ‌بری

سه‌م مهمی از تزیینات معماری مجموعه مسعودیه، متعلق به تزیینات گچ‌بری است، که تأثیر هنر غرب در آن آشکارا دیده می‌شود (جدول ۴).

جدول ۴: تزیینات گچ‌بری عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	نوع نقش	تکنیک
۱	عمارت سردر پیاده	ایوان نمای اصلی بنا - طبقه دوم	تزیینی-نمادین	انسانی-هندسی	کلوخی
۲			قاب سنتوری		کلوخی و برهشته
۳	عمارت حیاط خلوت	دیوار ضلع جنوبی حیاط - ستون سمت راست پیشانی طاق جناغی شکل - قرینه در سمت چپ دیوار	پایه ستون نما	گیاهی-هندسی	کلوخی - تکثیر
۴			بدنه ستون نما		

برهشته	هندسی	لبه زیرین سقف شیروانی	نمای اصلی بنا - فاصله بین ستون‌های مستقر در ایوان طبقه دوم	عمارت سفره‌خانه	۵
	گیاهی-هندسی	قاب تزئینی سنتوری	نمای اصلی بنا - پیشانی پنجره اول و دوم سمت راست و چپ بنا	عمارت سیدجوادی	۶
کلوخی - برهشته	فرشته بال‌دار، گیاهی، خطاطی، حیوانی	تزئینی-نمادین	سر در اصلی بنا	عمارت دیوان‌خانه	۷
	گیاهی-هندسی	قاب تزئینی	نمای اصلی بنا-پیشانی طاق جناغی شکل		۸
برهشته	گیاهی	حاشیه تزئینی	گلویی دیوار اتاق ضلع غربی بنا در طبقه دوم		۹
کلوخی	گیاهی - هندسی	شومینه گچی	اتاق ضلع شرقی تالار اصلی بنا	عمارت مشیرالملکی	۱۰
		سر ستون نما	نمای اصلی بنا-ستون‌نماهای بین پنجره‌های ارسی		۱۱
برهشته	گیاهی	تزئینی	لچکی بالای طاق‌های جناغی شکل ورودی ایوان شرقی		۱۲
کلوخی - حجمی			سر ستون‌های گچی مستقر در ایوان شرقی بنا	۱۳	
					تصاویر ۱-۵ از سمت راست
					تصاویر ۶-۹ از سمت راست
					تصاویر ۱۰-۱۳ از سمت راست

و پنجره‌های اُرسی با شیشه‌های رنگی است (جدول ۵).

اُرسی

«بیشترین کاربرد چوب در کل مجموعه، اُرسی‌ها

تزئینات چوبی

عمده تزئینات چوبی موجود در مجموعه مسعودیه، در سقف‌های لمبه‌کوبی شده، نرده‌های داخل تالار اصلی عمارت دیوان‌خانه، دره‌های منبت، معرق و خاتم‌کاری، چند دری (دو دری، سه دری، پنج دری)

بوده که به وجود آورنده یکی از شاخص‌های دوره قاجار، یعنی دو در، سه در و پنج‌دَری‌ها به شمار می‌آیند» (فیروزه‌چیان، ۱۳۸۷: ۱۰۴). مجموع تعداد آرسی‌های موجود در مجموعه ۳۴ عدد بوده که برخی دچار آسیب جدی شده‌است (جدول ۶ و ۷). در تزیینات چوبی به‌کاررفته در مجموعه تاریخی مسعودیه، ادغام دو شاخصه هنر ملی ایرانی-اسلامی و ملی‌گرایی، آشکارا مشاهده شده و می‌توان گفت

جدول ۵: تزیینات چوبی عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	نوع نقش	تکنیک
۱	عمارت سردر پیاده	دیوار نمای اصلی	دَر چوبی دو لنگه - ورودی اصلی بنا	گیاهی - خطاطی - هندسی گیاهی - خطاطی - هندسی	منبت - معرق و خاتم کاری
۲		دیوار نمای اصلی - طبقه دوم	پنجره چوبی دو لنگه	-	ساده
۳		سالن هشتی ورودی اصلی بنا	دَر چوبی دو لنگه	۱۹ عدد گل میخ ساده	خورشیدی با شیشه رنگی
۴		داخل سالن هشتی بنا			ساده
۵	عمارت حیاط خلوت	ایوان شرقی بنا	دَر چوبی ورودی ایوان شرقی بنا	-	ساده، دارای خورشیدی با شیشه‌های رنگی
۶		سقف ایوان بنا	پوشش تزیینی و عایق رطوبتی سقف	هندسی	لمبه کوبی سقف
۷	عمارت دیوان خانه	نمای اصلی بنا - طبقه همکف	دَر چوبی دو لنگه - دَر ورودی اصلی بنا	گیاهی	منبت کاری
۸		تالار اصلی بنا	دَر چوبی راه پله ورودی به زیرزمین		معرق کاری - خاتم کاری
۹		سالن اصلی راه پله‌های ورودی بنا	پنجره چوبی	هندسی	خورشیدی با شیشه‌های بی‌رنگ
۱۰			نرده‌های چوبی		مُشَبک
۱۱		سقف ایوان دَر ورودی اصلی بنا	پوشش تزیینی و عایق رطوبتی سقف		لمبه کوبی سقف به روش چفت و بست
۱۲					
سمت راست - تصاویر ۱ - ۶ از					
سمت راست - تصاویر ۷ - ۱۳ از					

«اینکه شیشه‌های رنگی به دستور چه کسی و یا از چه طریق وارد معماری و در و پنجره‌سازی گردید مشخص نیست؛ اما آن‌چه مسلم است این نوع شیشه‌ها در ایران از زمان صفویه وارد کار شد و در پنجره‌های مشبک به کار رفت. با این اوصاف احتمال دارد به علت اوج گرفتن تزیینات در معماری عصر صفویه، استفاده از کاشی‌کاری در رنگ‌های متنوع، ابداع کاشی هفت‌رنگ، ایجاد کاخ‌های بسیار زیبا و مواد دیگر، موجب استفاده از شیشه رنگی در و پنجره‌ها گردیده باشد. با توجه به مواردی که بیان

از تنوع بسیار زیادی برخوردار است که شامل درهای چوبی ورودی‌های اصلی عمارت‌های قدیمی، درهای دودری، سه‌دری و پنج‌دری، پنجره‌های ارسی دولنگه، سه‌لنگه، پنج‌لنگه و همچنین سقف‌های چوبی لمبه‌کوبی می‌شود. درهای چوبی ورودی اصلی عمارت سردر پیاده و عمارت دیوان‌خانه، با روش و تکنیک مثبت‌کاری و معرق‌کاری اجرا شده‌است. خورشیدی بالای درهای چوبی دودری، سه‌دری، پنج‌دری و پنجره‌های ارسی مجموعه، با نقوش هندسی و شیشه‌های رنگی متنوع، مزین گردیده‌اند.

جدول ۶: تزیینات پنجره‌های ارسی عمارت مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	عمارت	محل کاربری	ارسی	نوع نقش	تکنیک
۱	مشیرالملکی	نمای اصلی بنا-اجراء به صورت قرینه	سه‌لنگه	هندسی	ارسی - با شیشه‌های رنگی در خورشیدی پنجره
۲			دولنگه		
۳		نمای اصلی بنا	سه‌لنگه		
۴	سفره‌خانه	نمای اصلی بنا - (طبقه همکف)	پنج‌لنگه		
۵	دیوان‌خانه	نمای روبه‌روی سردر ورودی اصلی	سه‌لنگه	هندسی	

تصاویر ۱-۵ از سمت راست

با پاتاق صاف در دیوار ضلع غربی و دیوار ضلع شرقی نمای اصلی عمارت دیوان‌خانه به‌کاررفته که احتمالاً نمایش‌گر تنوع در زیبایی پنجره‌های ارسی، در مجموعه مورد اشاره باشد. در ساخت تزیینات پنجره‌های ارسی این مجموعه نیز، از چوب چنار استفاده شده‌است. بیشترین کاربرد چوب در کل این مجموعه، در کنار شیشه‌های رنگی، ارسی‌ها بوده که به وجود آورنده یکی از شاخص‌های دوره قاجار، یعنی دودری، سه‌دری و پنج‌دری‌ها بود که همزمان فضاهای بیرونی و درونی را زینت می‌بخشید.

حجاری‌ها

تزیینات سنگی عمدتاً از آجرهای سنگی هستند. اغلب نقوش، در مرکز یک قاب مستطیل و در اشکال گل و

شد و استناد به بعضی مطالب، به نظر می‌رسد که استفاده از ارسی در معماری از قرون دهم و یازدهم شروع شده باشد؛ اما طرح‌های به‌کاررفته در آن از دیرباز در پنجره‌سازی رواج فراوان داشته‌است» (امرای، ۱۳۹۱: ۱۷ و ۱۸). نمونه دولنگه، سه‌لنگه و پنج‌لنگه آن را به ترتیب در نمای اصلی عمارت مشیرالملکی، طبقه دوم عمارت دیوان‌خانه و طبقه اول و دوم عمارت سفره‌خانه، در مجموعه مسعودیه می‌توان مشاهده کرد. در ساخت ارسی‌های دولنگه و پنج‌لنگه عمارت مشیرالملکی و عمارت سفره‌خانه، از پاتاق منحنی استفاده شده‌است، ولی با توجه به یکسان بودن ارتفاع دیوار در تمام نقاط طبقه دوم عمارت دیوان‌خانه، افزون بر استفاده از پاتاق منحنی، دو عدد پنجره ارسی به‌صورت کاملاً قرینه

جدول ۷: ترسیم خطی واگیره‌های خورشیدی‌های درها و اُرسی عمارت مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام عمارت	محل کاربری	نوع کاربرد	نقش	تکنیک
۱	حیاط خلوت مشیرالملکی، سفره‌خانه و دیوان‌خانه	درهای چوبی دو لنگه ورودی بنا - پنجره‌های کوچک دو لنگه اُرسی - خورشیدی کوچک زیر خورشیدی بزرگ پنجره‌های بزرگ اُرسی بنا	تزیینی - کاربردی	هندسی	خورشیدی با شیشه‌های رنگی
۲	مشیرالملکی و سفره‌خانه	پنجره اُرسی بزرگ بین دو پنجره کوچک اُرسی			
۳	سر در پیاده	پنجره داخل هشتی ورودی بنا			
۴	دیوان‌خانه	پنجره اُرسی سمت راست دیوار ضلع غربی بنا - قرینه در دیوار ضلع شرقی			
۵		پنجره‌های دو طرف تاج و سر در اصلی بنا			
۶		پنجره‌های دو طرف در ورودی اصلی بنا			
۷		پنجره اُرسی سمت چپ دیوار ضلع غربی بنا - قرینه در دیوار ضلع شرقی			
۸		درهای سه دری طبقه همکف - در اصلی ورودی عمارت سر در پیاده			
۹		در بزرگ اُرسی پنج لنگه ورودی بنا در طبقه همکف - قسمت سمت راست			
۱۰		سفره‌خانه			
۱۱	همان - قسمت سمت چپ				
تصاویر ۱-۶ از سمت راست					
تصاویر ۷-۱۱ از سمت راست					

شده، جنس گلدان‌های مورد اشاره از سنگ و به رنگ قرمز است. در ضلع جنوبی دیوار عمارت سید جوادی، کنار ورودی راه پله‌ها نیز یک ستون قرار گرفته است. پایه هر یک از ستون‌های مورد اشاره، متشکل از ازاره سنگی با طرح و نقش ملازمی شمشیر به دست به صورت قرینه، اجرا شده است. در قسمت انتهایی پایه سنگی ستون مورد اشاره ازاره سنگی مربع شکلی قرار دارد که در مرکز آن، نقش یک گل ۱۶ پر نیلوفر دیده می‌شود (جدول ۸ و ۹).
تزیینات حجاری به کاررفته در مجموعه تاریخی مسعودیه شامل ستون‌ها، سر ستون‌ها و پایه‌های ستون‌های گچی و سنگی برخی از بناها و همچنین ازاره‌های سنگی بزرگ و کوچکی است که تقریباً در

گلدان، گل لوتوس و نقش ستاره ۱۰ پر حک شده که به صورت تکرار یک چهارم حول یک نقطه مرکزی، به صورت دورانی تکرار شده است. دسته دیگری از تزیینات، نقش برجسته ستون‌های بزرگ سنگی ورودی عمارت دیوان‌خانه و ازاره‌های سنگی در ابعاد گوناگون هستند که با طرح گیاهی (گل و گلدان) و انسانی (طرح غلامان و ملازمان آماده به خدمت)، در پایه ستون‌ها و دیوارهای همه عمارت‌ها مشاهده می‌شود. ستون‌های مورد اشاره از نوع ستون‌های سه تایی و دو تایی بوده که با طرح شیپورهای قاشقی اجراء شده است. در ایوان شرقی عمارت مشیرالملکی نیز، ستون‌های گچی قرار دارند که پایه آن‌ها با طرح و نقش گلدان‌های حجمی زیبایی آراسته

جدول ۸: نقش خورشیدی در حجاری ازاره‌های سنگی عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	طرح و نقش	تکنیک			
۱	مشیرالملکی عمارت	ازاره زیرین پایه ستون بزرگ راه پله ورودی اصلی سمت راست و چپ بنا	ازاره سنگی	گیاهی هندسی	نقش برجسته			
۲						نمای اصلی بنا - (ازاره پایین ستون دوم از سمت راست و چپ بنا)		
۳	سردر کالسکه‌رو	نمای بیرونی - مرکز سکوی کوچک سمت راست و چپ بنا						
۴		نمای بیرونی بنا - سمت چپ سکوی کوچک سمت راست بنا						
۵		نمای بیرونی بنا - سمت راست سکوی کوچک سمت چپ بنا						
۶	عمارت خلوت	دیوار ضلع جنوبی حیاط - قرینه در سمت چپ				ازاره سنگی	گیاهی هندسی	نقش برجسته تکثیر دورانی
۷								
۸								
۹	جوادی سید	نمای اصلی بنا - ازاره سنگی قسمت زیرین پایه ستون اول و ستون چهارم سکوی اصلی بنا						
۱۰		نمای اصلی بنا - ازاره سنگی قسمت زیرین پایه ستون دوم سکوی اصلی						
تصاویر ۱ - ۵ از سمت راست								
تصاویر ۶ - ۱۰ از سمت راست								

جدول ۹: تزیینات حجاری عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	عمارت	محل کاربری	نوع کاربرد	طرح و نقش	تکنیک
۱	سردر پیاده	نمای اصلی بنا-قربینه در سمت راست و چپ بنا	اِزارهٔ سنگی	گیاهی-هندسی	نقش برجسته
۲	مشیرالملکی	ایوان شرقی بنا-پایهٔ سنگی تمام ستون‌های گچی	پایهٔ سنگی	هندسی	نقش برجسته حجمی
۳		نمای اصلی بنا - اجراء در ایوان طبقهٔ دوم نمای اصلی عمارت سفره خانه و بالکن طبقهٔ دوم نمای اصلی عمارت سردر پیاده		انسانی-هندسی	
۴		پایهٔ سنگی ستون گچی کنار راه پلهٔ نمای اصلی بنا		انسانی-هندسی	
۵	سفره‌خانه	نمای اصلی بنا - (طبقهٔ اول)	پایهٔ سنگی ستون	گیاهی-هندسی	نقش برجسته حجمی
۶		نمای اصلی بنا (طبقهٔ اول) اجراء در طبقهٔ اول عمارت دیوان‌خانه	تک‌ستون سنگی	هندسی	
۷	دیوان‌خانه	ضلع شمالی، غربی و شرقی ایوان ورودی بنا	جناغی سنگچین	گیاهی-هندسی	نقش برجسته
					تصاویر ۱-۷ از سمت راست

محراب‌ها، اِزاره‌ها، آب‌نماها، سنگ‌آب‌ها، حوض‌ها و پلکان‌ها استفاده می‌کردند... بخشی از تزیینات دورهٔ زندیه مانند نقش برجسته‌های سنگی عمارت دیوان‌خانه و نقش برجسته‌های سنگی نارنجستان قوام و خانهٔ زینت‌الملک در دورهٔ قاجار شبیه آثار سنگی قبل از اسلام‌اند که در سطحی بسیار نازل‌تر و ضعیف‌تر کنده‌کاری و حجاری شده‌اند» (مکی‌نژاد، ۱۳۸۷: ۲۰۲ و ۲۰۳).

آینه‌کاری

تزیینات آینه‌کاری عمارت، در ادغام تأثیر فرنگ بر هنر دورهٔ قاجار و هنر ملی ایرانی-اسلامی شکل

همهٔ قسمت‌های پایینی دیوارهای بناهای قدیمی مجموعه، به کار رفته‌است و عموماً به رنگ اصلی سنگ (خاکستری روشن) دیده می‌شود. در موارد بسیار اندکی نیز، مانند اِزاره‌های پایین ستون‌نماهای گچ‌بری نمای اصلی و پایهٔ ستون‌های گچی ایوان شرقی عمارت مشیرالملکی، از سنگ قرمز رنگ استفاده شده‌است. «در معماری اسلامی از سنگ به‌عنوان یک عنصر تزیینی کمتر استفاده شد، ... اما رفته‌رفته از دورهٔ صفویه مجدداً سنگ به‌عنوان یک عنصر تزیینی در معماری مورد استفاده قرار گرفت. معمولاً از سنگ برای ساختن ستون‌ها، سردر ستون‌ها، پنجره‌ها و نورگیرهای سنگی، کتیبه‌های سنگی،

چوب است. این هنر در تزیین بعضی از بناهای قاجاری اصفهان مورد استفاده بوده و بیشتر برای تزیین درب‌های شاه‌نشین‌ها و اتاق‌های اصلی، میزها و صندلی‌ها و گاه برای تزیین وسایلی مثل جعبه قرآن، قاب‌آینه و مواردی از این دست، کاربرد داشته‌است. از جمله بناهایی که نمونه‌های هنر فلزکوبی در آن‌ها وجود دارند؛ عبارتند از: بنای انگورستان ملک، خانه مالباشی و سرای امین‌التجار» (کیان‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴: ب: ۷۳ و ۷۴). تزیینات فلزکاری (فلزکوبی) موجود در مجموعه مسعودیه، افزون بر نصب بر روی درهای چوبی اصلی ورودی عمارت‌های سردرپیاده و دیوان‌خانه، در قسمت زیرین سقف شیروانی عمارت‌های سردرپیاده، سیدجوادی و دیوان‌خانه نیز، مشاهده می‌شود که اغلب با فلز برنج اجراء شده‌اند. در تالار اصلی عمارت دیوان‌خانه نیز، سه عدد در چوبی کوچک‌تری (نسبت به اندازه درهای ورودی اصلی عمارت‌های مورد اشاره)، به رنگ قهوه‌ای روشن قرار دارد که با نقوش گیاهی تزیین و فلزکوبی شده‌اند.

یافته‌ها

در تحلیل تزیینات معماری موجود در عمارت مسعودیه، سه اصل مهم تأثیر فرنگ بر هنر عصر قاجار، ملی‌گرایی و هنرهای ملی ایرانی-اسلامی مورد بررسی قرار گرفته و میزان تأثیر هر یک از شاخصه‌های مورد اشاره را بر چگونگی شکل‌گیری و اجرای هر یک از تزیینات مجموعه بیان می‌کند.

گرفته، که بسیار اندک بوده و در قالب شمشه‌های آینه‌کاری‌شده و گاهی کتیبه‌های آینه‌کاری هستند که با نقش‌های گیاهی، هندسی، خطاطی و همچنین تکنیک نقاشی پشت شیشه با مضمون اشعار در مدح سلطان و بنا آراسته شده‌است. اتاقی با نام تالار آینه نیز، در عمارت سفره‌خانه وجود دارد که در اثر سانحه آتش سوزی، دچار آسیب زیادی شده‌است (جدول ۱۰).

تزیینات فلزی

افزون بر دستگیره و گل میخ‌های برنجی بر درهای چوبی ورودی‌های اصلی عمارت سردرپیاده و دیوان‌خانه، تزیینات قندیل‌های فلزی و کوچکی هستند که در قسمت زیرین لبه شیروانی سقف عمارت دیوان‌خانه، سردرپیاده و سیدجوادی، با نقوش انتزاعی ساده (گل فلزی مسطح ۱۸ پر و قندیل‌های فلزی) تزیین شده‌اند. همچنین تزیینات فلزی مشابه دیگری نیز، با طرح و نقش متفاوت از قندیل‌های فلزی اشاره‌شده، (گل‌های ۴ پر در کنار قطعات فلزی منحنی) هستند که در کادرهای جناغی شکل، در قسمت زیرین سقف شیروانی عمارت سیدجوادی مشاهده می‌شوند (جدول ۱۱).

«هنر فلزکوبی روی چوب دیرزمانی است که در تزیین کاخ‌ها، خانه‌ها و اشیای درون خانه‌ها مورد استفاده بوده‌است. از جمله هنرهای سنتی ایران که از زمان صفویه مورد استفاده قرار گرفته و استفاده از آن در دوره قاجار رواج یافته، هنر فلزکوبی روی

جدول ۱۰: تزیینات آینه‌کاری عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	عمارت	محل کاربری	نوع کاربرد	نوع نقش	تکنیک
۱	سردر پیاده	تاج نمای سردر اصلی	تزیینی - نمادین	هندسی	آینه‌کاری تخت
۲		سقف سالن هشتی در ورودی اصلی	تزیینی		
۳	دیوان‌خانه	دیوار ایوان شرقی بنا	کتیبه تزیینی - مضمونی	هندسی - خطاطی	
۴		گلویی دیوار تالار اصلی بنا			
۵		سقف تالار اصلی بنا			
تصاویر ۱-۵ از سمت راست					

جدول ۱۱: تزیینات فلزی عمارت تاریخی مسعودیه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

ردیف	نام بنا	محل کاربری	نوع کاربرد	طرح و نقش	تکنیک
۱	عمارت سر در پیاده	چوب دماغه در چوبی ورودی اصلی بنا	گل میخ تزیینی	هندسی	آهنگری
۲		در چوبی داخل سالن هشتی ورودی اصلی بنا			
۳	عمارت سید جوادی	لبه زیرین سقف شیروانی بنا	تزیینی	گیاهی	
۴				گیاهی - هندسی	
۵	عمارت دیوان خانه	چوب دماغه روی لنگه سمت چپ در اصلی ورودی بنا	گل میخ تزیینی	گیاهی	
					سمت راست تصاویر ۱-۱۵ از

نبود. تزیینات معماری عصر قاجار دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است، نظیر: ازدحام بیش از حد نقش در کادر، تنوع بالای رنگ و اهمیت به آن بیش از ساختار اصلی طرح، تجمل‌گرایی و استفاده از نقوش و تزیینات غربی همچون دوره روکوکو و باروک (به‌خصوص در اواخر دوره ناصری)، استفاده از عناصر طبیعی، همچون پرندگان و گل‌ها در نقوش و غیر هندسی اجراء کردن طرح‌ها «کیان‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴ الف: ۸۶». «با این حال معماری قاجار اصالت کمتری نسبت به دوره‌های پیشین دارد. به طوری [که] از دوره محمدشاه دگرگونی‌های بسیاری تحت تاثیر غرب در ایران ایجاد می‌شود» (پیرنیا، ۱۳۸۳: ۲۷۲). می‌توان گفت «در دوره قاجار، نه تنها معماری ایران از هنر اروپایی تأثیر پذیرفته‌است، بلکه طرد روش سنتی تزیینات پوشش دیوار یا الگوهای پایدار نقوش در گچ‌بری سنتی مشاهده می‌شود» (شاپوریان، ۱۳۹۶: ۹۵).

باغ-عمارت تاریخی مسعودیه، به‌عنوان یکی از مجموعه عمارت‌های اواخر دوره قاجار در تهران است که معماری و ساخت بناهای موجود در آن، از قواعد و قوانین ساختمان‌سازی غربی بسیار بهره برده‌است. تزیینات معماری به‌کاررفته در بناهای قدیمی مجموعه مورد اشاره، از جمله کاشی‌کاری، گچ‌بری، آینه‌کاری، تزیینات دوره اسلامی هستند که اغلب با

«شاخصه‌های هنری هویت‌ساز هنر ایران در دوره قاجار از زمان فتحعلی‌شاه مشخص می‌شود؛ زیرا هم میل به تجددطلبی؛ میل به باستان‌گرایی و میل به فرهنگ و هنر صفویان در آن آشکارا قابل تشخیص است» (آژند، ۱۳۷۶: ۴۲). آن‌چه به‌عنوان هویت برای ایران معاصر مطرح می‌شود، بسیار گسترده‌است ولی به طور کلی سه مسأله عمده قابل مشاهده است: «فرهنگ مدرن (مدرنیته) و جایگاه آن در سیاست و جامعه ایرانی، ملی‌گرایی (به طور کلی و به طور خاص ملی‌گرایی سکولار) و همچنین هویت اسلامی - شیعی (که ملی‌گرایی دینی را نیز شامل می‌شود)» (کشمیرشکن، ۱۳۹۳: ۱۱). به بیان دیگر «سه مولفه: فرهنگ پیش از اسلام، فرهنگ اسلامی شیعی و فرهنگ مدرن غربی در فرهنگ و هنر معاصر ایران دخیل است» (کشمیرشکن، ۱۳۹۳: ۱۱).

تأثیر فرهنگ خارجی بر هنر عصر قاجار

«دوره قاجار، عصر پیدایش نوآوری‌ها و اجرای اصولی نوین در ساخت ابنیه به‌ویژه کاخ‌هاست. در این دوران به پشتوانه قوانین ساختمان‌سازی دوره‌های پیشین و نیز نفوذ هنر غربی به هنر اصیل ایرانی، اصول قواعد، قوانین و ابداعاتی در زمینه معماری به دست آمد که تزیینات معماری نیز از آن نوآوری‌ها بی‌بهره

طرح‌ها و نقش‌های غربی که از طبیعت الهام گرفته شده و در ادغام با تکنیک و روش ایرانی-اسلامی اجرا شده‌اند. در تزیینات کاشی-کاری مجموعه مورد اشاره، افزون بر طرح‌ها و نقوش هندسی و کتیبه‌نگاری نمای بیرونی بناها، نقوش سنتی (نقوش اسلیمی و گل‌ها و برگ‌های ختایی) مشاهده می‌شود که، اغلب با نقوش غربی همچون، گلدان‌های منقوش به برگ‌های کنگری، گل‌های لندنی، گل‌های زنبق و موارد مشابه در قالب قاب‌های واحد تزیینی و یا در لچکی بالای پنجره‌های مشبک زیرزمین‌های بناها، به کار رفته‌اند. گونه دیگری از نقوش به‌کاررفته در کاشی‌کاری مجموعه، طرح‌ها و نقش‌های انسانی همچون، نقش شاهزادگان، غلامان و ملازمان آماده به خدمتی است که برگرفته از نقوش کارت‌پستال‌های غربی بوده و در قالب قاب‌های تزیینی واحد و عمودی، به صورت تمام قد، در قسمت پایینی دیوار نمای اصلی و بیرونی برخی از عمارت‌های مجموعه به کار رفته‌است. در تزیینات سطوح دیوارها و قاب‌های تزیینی گچ‌بری مجموعه نیز، افزون بر بندها، غنچه‌ها، گل‌ها و برگ‌های ریز و درشت ختایی و فرنگی، نقش گلدان‌های کوچک و بزرگ منقوش به نقوش متفاوت گیاهی دیده می‌شود که به‌عنوان یک نقش وارداتی و غربی، بسیار مورد توجه و استفاده قرار گرفته‌است. «سنتوری کاری، روشی فرنگی است که معمولاً برپیشانی یا نمای ایوان و بر پیشانی کتیبه‌هایی که اطراف حیاط گچ‌بری شده و یا نمای ساختمان، قوس‌ها و جرزها و گاهی در نمای ساختمان‌های جنوبی اجرا می‌شود و معمولاً به شکل مثلث و گاهی به اشکال هندسی دیگری ساخته می‌شود» (مطیفی‌فرد، ۱۳۹۱: ۹۵). از تزیینات سنتوری مورد اشاره در گچ‌بری، به شکل مثلث‌هایی با اضلاع شکسته و منحنی، بر پیشانی پنجره‌های چوبی ایوان اصلی عمارت سیدجوادی و بالکن طبقه دوم نمای اصلی و بیرونی عمارت سردرپیاده، اجراء شده‌است. «ساخت ستون‌های مدور با سرستون برگی، یا ستون دوریسی (یونانی) و نیز ستون‌هایی با تنه پیچشی و سه ستون قطاربندی و یا بدنه هشت ترک با سرستون برگی، به عمارت‌های دوره قاجار نوعی زیبایی فرنگی مآبانه و جدید داد» (مطیفی‌فرد، ۱۳۹۱: ۴۲). ستون‌هایی گچی با نقش شیارهای قاشقی و سرستون‌های برگی از نوع برگ کنگری، در ایوان‌های نمای اصلی عمارت مشیرالملکی، سیدجوادی، سفره‌خانه و ایوان شرقی عمارت مشیرالملکی و همچنین بالکن طبقه دوم نمای اصلی و بیرونی عمارت سردرپیاده، اجراء شده‌است. گونه دیگری از تزیینات گچ‌بری مورد اشاره در مجموعه، نقش انسانی فرشتگان برهنه بال‌داری است

ملی‌گرایی در هنر عصر قاجار

«در حقیقت آشنایی ایرانیان با غرب، موجب ایجاد یک تحوّل فرهنگی-انتقادی گردید، از آن پس ایران با دو فرهنگ سروکار دارد؛ ۱- فرهنگ مدرن، ۲- فرهنگ سنتی. فرهنگ مدرن، فرهنگی وارداتی بود که از آن مردم ایران نبود؛ اما فرهنگ سنتی، فرهنگی خودمانی و پیوند خورده با تاریخ ایران بود. طرفداران فرهنگ سنتی با عنوان ملی‌گرایان در جامعه، تحت تأثیر مطالعات شرق‌شناسان، برای نشان دادن فرهنگ ایران باستان، شروع به تعاریفی از جشن‌های نوروزی، جشن‌های ایرانی، اسطوره‌های ایرانی چون «کاو آهنگر» و داستان‌های تاریخی باقی‌مانده از ایران باستان کردند.» (رضالو و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۶۳ و ۱۶۴). در واقع «باستان‌گرایی را می‌توان یکی از نتایج برخورد ایران با تمدن جدید غرب دانست که به‌دنبال رویکرد روشنفکران ایرانی به تمدن غربی و جست و جوی آنان برای درک عقب‌ماندگی جامعه خویش پدید آمد. روشنفکران برای علت‌یابی این انحطاط و عقب‌ماندگی به سراغ دوره‌ای از تاریخ کشور خود رفتند که به‌صورت یک دوره طلایی با جلوه‌های بسیار پر شکوه و با عظمت برایشان، جلوه‌گر می‌شد. لذا رجعت به پیشینه طلایی هخامنشیان و ساسانیان در دوره قاجار به وفور در آثار هنری دیده می‌شود» (شیرازی و موسوی‌لر، ۱۳۹۶: ۲۱). گفته شده‌است: «فتحعلی‌شاه مجذوب هنر باستان بود و چندین نقش برجسته به سبک جدید ساسانی از خود به یادگار گذاشت که این شاه قاجار را در کسوت خسرو نشان می‌داد» (آژند، ۱۳۷۶: ۴۵). شاخه دیگری از هنر که مورد حمایت شاهان قرار گرفت، معماری بود. معماری درباری نخست دوران قاجار، تجلی میراث عظیم گذشته‌های باستانی است. در دوره قاجار نیز، به‌نوعی بازسازی عظمت شاهی و دستگاه قدرت، به تقلید از ایران باستان نمایان شد. به این منظور، الهام‌گیری از ایران باستان دوره هخامنشی و ساسانیان،

مورد توجه قرار گرفت.

در بیشتر تزیینات معماری به کاررفته در باغ-عمارت تاریخی مسعودیه نیز، از نقوش ایران باستان، به میزان قابل توجهی به کار رفته و اغلب با روش و تکنیک‌های ایرانی-اسلامی، اجرا شده‌است. تزیینات کاشی‌کاری موجود در مجموعه مورد اشاره، از جمله تزییناتی است که از فرم‌ها و نقوش ایران باستان بهره برده است. نقوش شیر و خورشید، سر شیر نر، صحنه‌های نبرد شیر و گاو، نبرد شیر و اژدها، شکار بُزکوهی توسط شیر، از جمله نقوشی هستند که در اغلب قاب‌های تزیینی کاشی‌کاری سطح دیوارهای نمای اصلی عمارت‌ها و لچکی بالای پنجره‌های مشبک زیرزمین‌های بناهای سردر کالسکه‌رو، عمارت سردر پیاده، عمارت مشیرالملکی و عمارت سیدجوادی دیده می‌شود که با روش و تکنیک کاشی‌کاری هفت رنگ اجرا شده‌است. گونه دیگری از نقوش ایران باستان، نقش خورشیدگونه گل نیلوفر (لوتوس) است که در تزیینات حجاری موجود در مجموعه به کار رفته و عموماً در ازاره‌های سنگی پایین دیوارهای کل عمارت‌های واقع در مجموعه و پایه‌های سنگی ستون‌های ایوان نمای اصلی عمارت دیوان-خانه، به صورت گل نیلوفر ۱۲، ۱۶ و ۱۸ پَر، در محور دورانی ۳۶۰ درجه، با روش و تکنیک نقش برجسته، اجرا شده‌اند. ستون‌های سنگی دوتایی و سه‌تایی با نقش شیار قاشقی و سرستون و پایه‌های سنگی، در ایوان ورودی اصلی عمارت دیوان‌خانه، نمادی از ستون‌های سنگی در کاخ مرکزی تخت جمشید است.

هنرهای ملی ایرانی - اسلامی

«مفاهیم مختلفی از هنر ملی استنباط می‌شود، مانند هنر تاریخی، هنر فولکلور، هنر مفاخر، هنر ناسیونالیستی و هنر رسمی یک کشور. هر یک از این مضامین در دوره‌های مختلف، به دلایل سیاسی و اجتماعی متفاوت مورد توجه بیشتر قرار می‌گیرند. با این حال روشن است که هنر ملی بیش از گونه‌های دیگر هنر، با نهادهای قدرت در ارتباط است. هنر ملی دلالت بر انواع مختلفی از سبک‌ها و گونه‌های هنری دارد و ارائه تعریف مشخص از آن دشوار است» (مریدی و تقی زادگان، ۱۳۹۱: ۱۴۰). «وقتی سخن از فرهنگ و هنر جامعه در میان است، به این معنی خواهد بود که بر کلیت و شئون آن جامعه، در ابعاد گوناگون تأثیر می‌گذارد و به یاری هویت فرهنگی یک جامعه است که دریافتی روشن از هنر آن جامعه به دست می‌آید. داشتن هویت مشخص و مستقل برای هر کشور، نه تنها عنصر اصلی فرهنگ آن تلقی می‌شود، بلکه به هنر آن جامعه هم جهت و معنی می‌دهد. بنا بر نظر

برخی از نویسندگان حوزه تاریخی و جامعه‌شناسی که به تحلیل مسائل بومی ایران پرداخته‌اند، مفهوم هویت به تدریج از دوران قاجار و همزمان با آشنایی ایرانیان با نخستین رویه‌ها و ظواهر تمدن غرب، به‌ویژه با ترجمه فلسفی متفکران غربی آغاز شد. در این مقطع، مفهوم کهن ملی و دوره باستانی قلمرو پادشاهی ایران، همراه با پذیرش جلوه‌هایی از تمدن غرب، محور هویت جمعی شد و در این دوران توجه به سه فرهنگ اسلامی، ایرانی و غربی در جامعه ایران به عنوان عناصر هویت ایرانی، مورد توجه قرار گرفت» (شیرازی و موسوی‌لر، ۱۳۹۶: ۱۸) که تأثیر آن نیز در محتوا و صورت ظاهری آثار هنری این دوره نمود پیدا کرده‌است.

آنچه به عنوان هنر ملی ایرانی-اسلامی در تزیینات معماری موجود در مجموعه تاریخی باغ-عمارت مسعودیه مشاهده می‌شود، در قالب تزیینات آجرکاری، کاشی‌کاری، گچ‌بری، تزیینات چوبی، حجاری و فلزکاری (فلزکوبی) است که اغلب با نقوش فرنگی، نقوش سنتی (ختایی و اسلیمی)، نقوش هندسی، نقوش انسانی، خطوط نستعلیق و نقوش ایران باستان، در بناهای قدیمی مجموعه اجرا شده‌اند. تزیینات مورد اشاره عموماً در نوع و شیوه کاربری در قسمت‌های گوناگون بناهای قدیمی مجموعه مورد اشاره، با یکدیگر متفاوت بوده و هر یک با تکنیک و روش خاص دوره قاجار اجرا شده‌است.

نتیجه‌گیری

تزیینات معماری در بناهای مجموعه مسعودیه شامل تزیینات آجرکاری، کاشی‌کاری، گچ‌بری، مقرنس‌کاری، حجاری، تزیینات چوبی، آینه‌کاری، تزیینات فلزی و نقاشی دیواری می‌شود که در روند اجرا آن‌ها، از گونه‌های متفاوت و متنوعی از فرم‌ها و نقش‌های انسانی، حیوانی، گیاهی، هندسی، نقوش اساطیری و نمادین، نقوش سنتی، همچنین ادغام نقوش هندسی، گیاهی و خطاطی، در قالب‌های گوناگون بصری به کار رفته است. ولی از همه گونه‌های فرم‌ها و نقش‌های مورد اشاره، در کل بناهای مجموعه به یک اندازه استفاده نشده است. همه فرم‌ها و نقش‌های به کاررفته، غیر از مضمون کتیبه‌ها، در قالب قاب‌بندی‌های متفاوت و منظم، دارای تعادل بوده و با ترکیب‌بندی قرینۀ یک دوم، بر محور تقارن عمودی اجرا شده‌است. آنچه به عنوان رنگ، در برخی از تزیینات موجود در مجموعه مسعودیه مشاهده می‌شود، رنگ‌های اصلی زرد، قرمز، آبی و رنگ‌های مکمل (زرد و بنفش) و (قرمز و سبز) و (آبی و نارنجی) و همچنین رنگ‌های مشکی، سفید و خاکستری بوده که در تزیینات گوناگون مجموعه

ظاهری آثار هنری و معماری این دوره نمود پیدا کرده‌است. در تزیینات بناهای تاریخی مجموعه عمارت مسعودیه نیز، افزون بر الگوهای نئوکلاسیک اروپایی، از الگوهای اسلامی و همچنین برخی نقش‌مایه‌های ایران باستان استفاده شده‌است.

به نسبت‌های متفاوتی استفاده شده‌است. شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی حاکم بر دوره قاجار و گسترش روابط همه‌جانبه کشور با اروپا و کشورهای غربی و علاقه قابل توجه شاهان این دوره به فرهنگ و هنر اروپایی، باعث تأثیرگذاری بسیار قابل توجهی از هنرهای غربی-اروپایی، در هنر و فرهنگ ملی ایرانی-اسلامی گردید که تأثیر آن نیز در محتوا و صورت

منابع

- اسکارچا، جان روبرتو (۱۳۷۶). *تاریخ هنر ایران (هنر صفوی، زند و قاجار)* (چاپ اول) ترجمه یعقوب آژند، تهران: انتشارات مولی.
- اعظمی، زهرا؛ امیریان، فاطمه؛ سوهانگیر، سارا (۱۳۹۴). «بررسی تحلیلی تزیینات برگرفته از معماری غرب در باغ - عمارت مسعودیه»، *دومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری تهران و ایران*.
- افرادی، کاظم (۱۳۹۴). «بررسی کاربردی-تاریخی و موضوعی آرایه‌های به‌کاررفته در تزیینات ورودی برخی از بناهای ارزشمند دوره قاجار»، *پژوهش هنر*، ۵ (۱۰)، ۸۷-۹۹.
- امرایی، مهدی (۱۳۹۱). *آرسی، پنجره‌های رو به نور* (چاپ سوم). تهران: سمت.
- آدامز، لوری آشنایدر (۱۳۸۸). *روش‌شناسی هنر*، ترجمه علی معصومی، تهران: نظر.
- آقای میبیدی، مژگان؛ مکی‌نژاد، مهدی؛ خاقانی، سعید (۱۳۹۹). «کتیبه‌های نستعلیق عمارت مسعودیه و بررسی انتساب آن‌ها به زرین قلم»، *هنرهای زیبا - هنرهای تجسمی*، ۲۵ (۱)، ۶۱-۷۰.
- پانوفسکی، اروین (۱۳۹۳). «شمایل‌نگاری و شمایل‌شناسی: مقدمه‌ای بر مطالعه هنر رنسانس». ترجمه رباب فغفور. *کتاب ماه هنر*، ۱۸۷، ۶۴-۷۱.
- پانوفسکی، اروین (۱۳۹۶). *معنا در هنرهای تجسمی*، ترجمه ندا اخوان مقدم. تهران: چشمه.
- پنجه‌باشی، الهه؛ خامه‌چیان، بهناز (۱۳۹۹). «مطالعه تصویر در دیوارنگاره‌های خانه بروجردی‌های کاشان در دوره قاجار»، *پژوهشنامه گرافیک و نقاشی*، ۳ (۴)، ۳۱-۴۵.
- پیرنیا، محمدکریم (۱۳۸۴). *سبک‌شناسی معماری ایرانی*. تهران: سروش دانش.
- رضالو، رضا؛ معروفی اقدام، اسماعیل؛ حاجی‌زاده، کریم؛ آفخمی، بهروز؛ خانی، لیلا؛ سرحدی، لیلا (۱۳۹۹). «تأثیر باستان‌گرایی و ملی‌گرایی بر نگاره‌های سنگ قبور دوره قاجار گورستان دارالسلام شیراز»، *مطالعات باستان‌شناسی پارسه*، ۱۳ (۴)، ۱۸۰-۱۶۱.
- رضایی انور، مریم (۱۳۹۹). «بررسی طرح در کاشی‌کاری دوره قاجار در تهران (مطالعه موردی: کاخ موزه گلستان)»، *شبک*، ۶ (۳)، (۵۴)، ۱۱۳-۱۲۲.
- سلیمی، طاهره و حسن عزیزی (۱۳۹۸). «تأثیر فرنگی‌مآبی (گل‌فرنگ‌ها) بر تزیینات معماری و قالی‌کاشان»، *جلوه هنر*، ۱۱ (۲)، (۲۳)، ۴۳-۵۲.
- شاپوریان، فریبا (۱۳۹۶). «بررسی پایداری نقوش گچ‌بری سنتی در آثار معماری دوره قاجار (نمونه مورد مطالعه بنای باغ فردوس تهران)»، *معماری و شهر پایدار*، ۵ (۲)، ۸۵-۹۶.
- شیرازی، ماه منیر؛ موسوی لری، اشرف‌السادات (۱۳۹۶). «بازبایی لایه‌های هویتی در هنر دوره قاجار (مطالعه موردی روی کاشی‌های دوره قاجار)»، *نگره*، ۴۱ (۲۹-۱۷).
- عبدی، ناهید (۱۳۹۰). *درآمدی بر آیکونولوژی: نظریه و کاربردها*. تهران: سخن.
- علی‌پور، نیلوفر (۱۳۹۰). «مطالعه طرح آرسی‌های کاخ‌های قاجاری تهران»، *نگره*، ۱۸ (۵-۲۱).
- فیروزه‌چیان، فرحناز (۱۳۸۷). *تزیینات وابسته به معماری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مرمت اشیاء فرهنگی و تاریخی. دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
- کشمیرشکن، حمید (۱۳۹۳). *هنر معاصر ایران*، تهران: نظر.
- کیان‌مهر، قباد؛ تقوی‌نژاد، بهاره و صدیقه میرصالحیان (۱۳۹۴ الف). «گونه‌شناسی تزیینات قواره بُری در قُرم خورشیدی ذرها (مطالعه موردی: ذرهای بناهای ساطنتی دوره قاجار تهران)»، *نگره*، ۳۴ (۸۵-۱۰۱).
- کیان‌مهر، قباد؛ تقوی‌نژاد، بهاره؛ ترکیان ولاشانی، لیلا (۱۳۹۴ ب). «مطالعه هنر فلزکوبی روی چوب در بناهای قاجاری اصفهان (مطالعه موردی: خانه مالیاشی و سرای امینالتجار)»، *پژوهش هنر*، ۵ (۱۰)، ۷۳-۸۵.
- محمدی، فاطمه (۱۳۹۸). *فن‌شناسی و آسیب‌شناسی مصالح تزیینات گچ‌بری نمای دیوان‌خانه عمارت مسعودیه تهران با رویکرد حفاظت‌محور*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مرمت و اشیاء فرهنگی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر تهران.
- میریدی، محمدرضا و معصومه تقی‌زادگان (۱۳۹۱). «گفت‌وگوهای هنر ملی در ایران». *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و*

- مطیفی فرد، مرتضی (۱۳۹۱). *گنج‌بری، احیای هنرهای از یاد رفته* (چاپ اول)، اصفهان: نقش مانا.
- مکی‌نژاد، مهدی (۱۳۸۷). *تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی (تزیینات وابسته به معماری)* (چاپ اول). تهران: سمت.

References

- Abdi, N. (2011). *An Introduction to Iconology: Theories and Applications*, Tehran: Sokhan, (Text in Persian)
- Adamz, L. (2009). *The Methodology of Art: An Introduction*, (1nd ed), Translated by Ali Massoumi, Tehran: Nazar, (Text in Persian).
- Afradi, K. (2015). "A practical-historical and thematic review of entrance decorations of some valuable Qajar Dynasty buildings", *Scientific Journal of Reaserch of Art (Pazhuhesh-e Honar)*, 5 (15), 87-99, (Text in Persian).
- Aghayi Meybodi, M., Makinejad, M., Khaghani, S. (2020). "Nastalig inscriptions of Masoudieh Mansion and their attribution to Zarrin-Qalam", (*Homar-Ha-Ye-Ziba/ Honar-Ha-Ye-Tajassomi*), 25 (1), 61-70, (Text in Persian).
- Alipoor, N. (2011). "Studying the sash windows designs of Tehran,s Qajar palaces", *Negareh*, 18, 5-21, (Text in Persian).
- Amrayi, M. (2012). *Orsi, the Windows to the Light*, (3nd ed), Tehran: SAMT, (Text in Persian).
- Azami, Z., Amirian, F., Sohagir, S. (2015). "Analytical study of decorations taken from western architecture in Masoudieh Garden House", (*The Second Conference on Architecture, Urban Planning and Urban Management Research*), (Text in Persian)
- Firozehchian, F. (2008). *Architectural Decorations*, Master thesis, Restoration of Cultural Objects, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, (Text in Persian)
- Hasenmueller, Ch. (1987). "Panofsky, iconography and semiotics", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 36 (3), 289-301.
- Keshmirshakan, H. (2014). *Iranian Contemporary Art*, Tehran: Nazar, (Text in Persian).
- Kiyanmehr, Q., Taghavinejad, B., Mirsalehian, S. (2015). "The typology of Qavarehbori decorations in the sun-like shape of the doors (A case study of the doors of the Qajar royal buildings in Tehran)", *Negareh*, 34, 85-101, (Text in Persian).
- Kiyanmehr, Q., Taghavinejad, B., Torkian Valashani, L. (2015). "Studying the art of metal hammering on wood of Qajar buildings in Isfahan (Case study: Molabashi House and Amin al-Tojar Palace)", *Scientific Journal of Reaserch of Art (Pazhuhesh-e Honar)*, 5 (10), 73-85, (Text in Persian).
- Makinejad, M. (2008). *Persian Art History in Islamic period: Architectural Decorations*, (1nd ed), Tehran: SAMT, (Text in Persian).
- Mohammadi, F. (2019). *Technology and Pathology of Plastering Decoration Materials on Diwan-Khane,s Fecade of Masoudieh Mansion in Tehran with a Conservation-Oriented Approach*, Master,s Thesis, Conservation and restoration of cultural property, Tehran University of Art, Faculty of Conservation and Restoration (Text in Persian).
- Moridi, M., Taghizadegan, M. (2012). "National art discourses in Iran", *Journal of Cultural Studies Communication*, 8 (29), (Text in Persian).
- Motififard, M. (2012). *Plastering, Revival of Forgotten Arts*, (1nd ed), Isfahan: Chaponashr, (Text in Persian).
- Panjehbashi, E., Khamechian, B. (2020). "Study of Murals of Qajar period buildings in Kashan", *Journal of Graphic Arts and Painting Research*, 3 (4), 31-45, (Text in Persian).
- Panofsky, E. (2014). "Iconography: An introduction to the Renaissance art study", Translated by Faghfour Ketab Mah Honar, 187, 64-71 (Text in Persian).
- Panofsky, E. (2017). *Meaning in the Visual Arts*. Translated by Neda Akhavan Moghadam, Tehran: Sarcheshmeh, (Text in Persian).
- Panofsky, E. (2017). *What Art Is*, Translated by Neda Akhavan Moghadam, Tehran: Cheshmeh, (Text in Persian).
- Pirniya, M. (2004). *Iranian Architectural Stylistics*, Tehran: Soroush-e-Danesh, (Text in Persian).
- Rezalul, R., Marufi Eghdam, E., Hajizadeh, K., Afkhami, B., Khani, L., Sarhadi, L. (2020). "Antiquarianism

and nationalism effects on Qajar era tombstone paintings in Dar al-Salam Cemetery, Shiraz”, *Parseh Journal of Archaeological Studies*, 4 (13), 161-180, (Text in Persian).

● Rezayianvar, M. (2020). “Design investigation of tiling in Qajar period in Tehran (Case study: Golestan Museum Palace)”, *Shebak Specialized Scientific Journal*, 6 (3) (54), 113-122 (Text in Persian).

● Salimi, T., Azizi, H. (2019). “The Effect of Westernization (Goifarang) on Kashan, s Architecture Decoration and Carpets”, *Glory of Art (Jelve-y Honar)*, 11 (2), 43-52, (Text in Persian).

● Scarcia, G. (1997). *History of Iranian Art (Safavi, Zand and Qajar Art)*, (1nd ed). Translated by Yaquub Azand, Tehran: Mola (Text in Persian).

● Shapurian, F. (2017). “Investigating the plastering motifs stability in Qajar Period architectural works (case study: Ferdous Garden building in Tehran)”, *Jsaud.sru.ac.ir (Memari Va Shahr-sazi-e Paydar)*, 5 (2), 85-96, (Text in Persian).

● Shirazi, M., Mousavi-E Lor, A. (2017). “Retrieval of identity layers in Qajar Era (Case Study: Ceramics)”, *Negareh*, 41, 17-29, (Text in Persian).

URLs

URL 1 : // https : // www.avval.ir (Access Date : 2021/11/30)

Architectural Decoration Analysis of Masoudieh Mansion in Tehran during Qajar Dynasty*

Abstract:

The Qajar Dynasty is very important in the architectural art history, because in this period, western architectural techniques entered the architectural styles and decorations with their numerous features for the first time. The obvious manifestations of this, are the changes in Tehran's garden houses styles, which have different architectural styles and spaces, despite belonging to the same historical period. Masoudieh Garden House is a historical mansion which is in a better condition than other garden houses, and contains more comprehensive historical documents. Masoudieh garden was built in Baharestan Square (Tehran), by Mass'oud Mirza Zell-e Soltan's order, and is decorated with brickwork, plasterwork, tiling, mirror work, sculpture, decorations. The research's aim is to answer the question: What is the form and pattern used in the historical architectural decorates of Masoudieh Mansion in Tehran and what are the influential factors in its formation? The general approach in this research is qualitative, is applied in terms of purpose, and descriptive-analytical and historical based on nature, which used the iconology approach in the analysis, and the documentary collecting method was library and field information. In the analysis of the architectural decorations in MasoudiehMasoudieh Mansion, three important principles have been examined: the influence of Farang on Qajar art, nationalism, and Iranian-Islamic national arts. The indicators' influential level on formation and performance of each decoration is expressed. The architectural decorations used in the old buildings are often combined with western designs and motifs that are inspired by nature and combined with Iranian-Islamic techniques. In the tiling decorations of the mentioned group, traditional motifs (Slimi

*The Present Paper is Extracted from the MA. Thesis by Hadiseh Parkam, Entitled: "Decoration Typology Related to Masoodieh Mansion Architecture in Tehran During Qajar Dynasty".

Hadiseh Parkam

MA. Student, Department of Handicrafts, Faculty of Arts, Soore University, Tehran, Iran.
h.parkam1398@gmail.com

Alireza Sheikhi

Associate Professor, Department of Handicrafts, Faculty of Applied Arts, Art University, Tehran, Iran, Corresponding Author.
a.sheikhi@art.ac.ir

Date Received: 2023-03-09

Date Accepted: 2023-05-27

1-DOI: 10.22051/PGR.2023.43159.1204

motifs and Khatai flowers and leaves) can be seen, which are often combined with western motifs used in form of decorative unit frames or above the windows in the building's basements. Another type of motifs used in the tiling, are the human figure designs such as princes, slaves and servants ready to serve, which are taken from western postcard motifs, in the single vertical frames. Wall decorations and plaster decorative frames, small and large vases decorated with different plants motifs can be seen, in addition to bands, buds, flowers, small and large leaves of Khatai and Farangi. These are imported from western motifs, which have been used and considered. plaster columns have been performed in the main front porches of Moshirolmolk The dining room and the eastern porch of the mansion, as well as the second floor balcony. Another type of plaster is the naked winged angels in human figures, which were generally seen in a similar and completely prominent form, at a very high height of some of the buildings. Regarding nationalism, it is worth mentioning that the first court architecture of Qajar era is a manifestation of the ancient history heritage. In Qajar era, a kind of reconstruction of the royal majesty and the power appeared in ancient Iran imitation. For this purpose, inspiration from ancient Iran during the Achaemenid and Sasanian Empires was taken into consideration. Ancient Iranian motifs have been used in most of the architectural decorations used in Masoudieh garden house to a significant extent, and they are often performed with Iranian-Islamic methods and techniques. The tiling decorations have been used with ancient Iranian forms and motifs. The double and triple stone columns in Divan-khane mansion's main entrance, are a symbol of the stone columns in Persepolis's central palace. What can be seen as Iranian-Islamic national art in Masoudieh garden house decorations, is in the form of brickwork, tilework, plastering, woodwork, sculpting and metalwork, which are often

performed with traditional motifs (Khatai and Slimi), geometric motifs, human motifs, Nastaliq calligraphy and ancient Iranian motifs in the mansion's old buildings.

The mentioned decorations are generally different in type and usage in various parts of the old buildings, and each has been made with a special technique and method in Qajar Dynasty. All the forms and motifs are in different and regular frames except the inscriptions. They have balance and has been performed with 1/2 relation. The main colours, yellow, red, blue and complementary colours (yellow and purple), (red and green) and (blue and orange) as well as black, white and grey are used in various decorations of mansion. The social, cultural, and political conditions in Qajar era, relationship with Europe and western countries, and the remarkable interest of Qajar kings in European culture and art caused a very significant influence in national art and culture. In addition to the European neoclassical patterns, Islamic patterns and also some ancient Iranian motifs have been used in Masoudieh historical buildings' decoration.

Keywords: Masoud Mirza Zell-e Soltan, Masoudieh Mansion, Architectural Decorations, Qajar Art.